

200-ročnica našej emigrácie v Bačke-Srijeme

ONDREJ R. HALAGA

To naša prešlosc. To dvastoročný život jedného narodu, chtory nezna ani svoju historiú, ani svoj život. Lem zna, že horko i čežko robel...

Petro Riznič.¹

Roztiahla podkarpatská oblasť od Tatier a Slanej k Tise, obklopená zo severu a západu vencom hôr a otvorená len na juh a juhovýchod, bola rodnou matkou tisícov, čo pod správou feudálnej cudzoty musely sústrediť všetky svoje sily na primitívnu dennú obživu, ošatenie a predovšetkým nútené poddanenské služby tým, ktorí im »nechali len oči, aby mohli plakať«. Táto oblasť bola matkou detí, ktoré v takých pomeroch ani nestihly myslieť na seba ako celok. A keď sa i prihodilo, že o sebe zauvažovali a urobily nesmelé pokusy pomôcť si, vždy byly zlobne zakrikované so všetkých strán svetových. Dôsledok bol, že podľaahly zakrikovaniu a náukám okolných smerov prv, než by byly dospely k vytvoreniu vlastného strediska duchovného a pomocou neho k *sebapoznaniu*, ktoré by im bolo smerodajné pri *začleňovaní* sa do celku vyššej kategórie.

A tak sa stalo, že synovia a dcéry tejto malej, ale krásnej a v prírodných bohatstvách tak jedinečne pestrej zemičke, sa rozišli nielen telesne ako emigranti na maďarský Alföld, na býv. Podkarp. Rus, do Bukoviny, do rumunského Sedmohradska, do Juhoslávie, Bulharska, pozdnejšie až do USA, Kanady a Argentíny (dnes do Čiech a na Moravu), ale aj duševne. V cudzine i doma podľaahly všelijakým národným ideológiám. Najmenej poľskej (najmä v Bukovine), viac ruskej (Amerika, Bačka, doma),² potom maďarskej a pred Svetovou vojnou našla sa časť v USA na ideologickej základni slovacity, ktorá sa tam za nechutných bojov a strát síce, ale predsa stále viac ujímala³ a po r. 1918 nadobudla náhle vrch aj tu doma.

Ale nech už bolo ideologické opretie ich národne-kultúrnej práce jakokoľvek rôznorodé, všetci ostávali spojení mocnou páskou jednoty a súdržnosti: bola to vášnivá nezištná láska k rodnej hrude tu pod Karpatmi a ešte vášnivejšia k materskému zneniu rodnej reči. Ona bola tým zázrakom, čo odstraňoval medzi nimi v cudzine priehradý nielen názorové, ale

¹ »Dvasto roky« v R. N. Kalendari za 1948 r. (R. Kerestur), str. 8.

² Bližšie aj s vysvetlením najde záujemca na str. 105—6, najmä pozn. 404, Halagovho Slov. osídlenia Potisia a vsl. gr. kat.

³ Srv. c. d. str. 53—4, Svojina I. str. 123 a bližšie: K. Čulen, Dejiny Slovákov v Amerike, Bva 1942; T. Čapek, Naše Amerika. Praha 1926, najmä str. 99; M. Getting, Americkí Slováci a vývin čsl. myšlienky, N. York 1933, najmä str. 10 a 55; K. Čulen, Slováci v Amerike, MS 1938; čas. Naše Slovensko roč. 1909, najmä str. 63, 4 a 71; Rovnianek, Zápisky za živa pochovaného, vyd. v USA.

aj sociálne a kvôli ktorému, keď to okolnosti žiadaly, podvolili sa prijať aj cudziu ideológiu a meno, len keď to neznamenalozdanie sa samej reči, na ktorú lipli.

Azda lepšie než moje vystihnú to slová básne Dr. Havrila Kostel'nika:

1.

Za dňoch mladých dom ja slavel,
I Rusnakoch ľubel svojich —
Jim u pišňoch ľubosc hlašiel
I ľubeny bul ja od nich.

4.

Znam, po ustoch svet me veľky,
Jakco druhých, nesc nebudze —
Znam, zpomedzi zabudzených
Rusnakoch i mne zabudze!

5.

Ale moje šerco nihda
Švetskej slavy nežadalo —
Neznalo u švece mira,
Vše vono lem dom hledalo!

6.

I za totu ľubosc joho
Dva lem slyzy z ruskych očkoch
Budu placa šveta toho
Šickyjch mojich špivanočkoch!

My sa môžeme z dnešného nášho hľadiska s touto skutočnosťou nestotožňovať, ba môžeme proti nej dokonca i bojovať. No z toho ešte nevychodí, že veda smie to odbaviť pohodlne v smysle panujúceho kurzu verejnej mienky ako »nevedomelosť«, »zradu« ap. Bolo by to skresľovanie nielen vsl., ale i celoslovenskej minulosti, ktorej je tamtá neoddeliteľnou súčasťou.⁴ Doterajšie skresľovanie prekážalo prirodzene vysvetliť sociologické, historické a národne-ideologické javy, pretože vychádzalo aprioristicky zo starého štýlu chápania slovenského nacionalizmu v tom smysle, že slovenské je vlastne stredoslovenské a každý nesúhlas a odpor voči stredoslovenskému lokalpatriotizmu, že je vlastne nesúhlas a odboj voči slovenskému národu.⁵ Nech mi je odpustené, že tak ako doteraz, i v tejto práci sa od toho štýlu odkláňam a na vysvetlenie javov vsl. minulosti používam tých istých metód, aké sa používajú v celom kultúrnom svete. Nemôžem si pomôcť, ale tendenciu — aj keď je »národná«⁶ — nie som schopný dať prednosť pred tým, čo považujem za objektivitu.

⁴ Srv. D. Rapant v rec. práce Horákovej-Gašparíkovej »Tisícročné Slovensko« v Hist. sbor. MS V. č. 3—4, str. 538: Jednostranný, dnes už prekonaný čl. zreteľ zabránil, bohužiaľ, autorke byť spravodlivou k tým vývinovým prúdom a skutočnostiam slk. minulosti, ktoré s tohto jej jednostranného stanoviska javia sa ako skutočnosti divergentné. Platí to najmä o slk. kult. a nár. vývine na strane katolíckej a ešte vo väčšej miere o udalostiach rokov 1938—45..., ktoré jednako, či už s nimi súhlasíme, alebo nesúhlasíme, sú časťou slov. minulosti.

⁵ Srv. pre tento štýl slov. nacionalizmu markantnú charakteristiku Východu v článku »Bratovi Barčovi« v Nár. Nov. zo dňa 12. XII. 1942 (Prilievavá odpoveď »Zemplínčana« [= J. Pavlov] v čísle násl.). V tom smysle sú charakteristické aj reakcie na moju knihu v čas. Nová práca IV. 1. str. 61 a d'; Slovo a tvar II. č. 1. str. 30 a d', a v cit. HSMS.

⁶ Srv. Slnk. pravdu IX. č. 267 z 22. XI. 1944: Kultúra bez tendencie je vyložený nesmysel; a keď už kultúra s tendenciou tak nech je tá tendencia taká, ktorá slúži národu (podľa smyslu článku: národ = politika HSLS). Poznámam, že netvrdím tým, že podobné znenie by sa dalo odčitovať len z r. 1938—45. Práve tak viem, že práca, naprosto nemajúca tendencie, je len ideálom. Domnievam sa však, že tendencia nesmie byť dominantou a že v odbornej práci sa musí snažiť o potrenie tendenčnosti na ľudsky možné minimum.

Po vyhnaní Turkov z Uhorska vracajú sa na Dolnú zem nielen maďarskí ubehlíci, ktorí boli našli útulok v našich podkarpatských stolicích, ale ide s nimi osadzovať vyludnené kraje aj obyvateľstvo slovenské. Odišlo ta mnoho aj východoslovenského obyvateľstva »fidei Ruthenorum« — zkrátka rusnaci, ako sa gréckokatolíci vsl. ľudovým výrazom nazývajú.⁷ Do Kerestura a Kucury v Bačke začali sa sťahovať za Márie Terézie od r. 1746 z južných oblastí východného Slovenska, najmä od Bodrogu.⁸ Poniektorí ukrajinskí historici tvrdili, že tu ide o potomkov zaporožských Kozákov. No sami naši Bačvanci sa proti tomu ohradzuju: »Že my potomky Kozakoch, to tverdza lem historičare, kotri ne poznaju zblížej naš narod«.⁹ Na južno-východoslovenský pôvod konečne ukazuje celkom zreteľne sama reč, ktorá aj po dvojstoročnom odlúčení je napodiv pomerne čisto zachovalá, že nebyť srbského »da« miesto vsl. »žeby, že«, sotva by po reči bolo možno si uvedomiť, že máme pred sebou Keresturčana, a nie Juhozemplínčana. Práve len tamojší inteligenti miešajú do svojej reči slová srbské, ukrajinské a cirk.-slovanské, najmä v odbornej terminologii, a š, ž vyslovujú jako š, ž.¹⁰

Do ujatia sa moci Titovej vlády bol Kerestur na okolí jedinou osadou s maďarským menom, ale súčasne »u calej okolici Kerestur bul jedyny valal, u kotrym lem jedna, slaviaňska narodnosc žila«.¹¹ Naši rodáci totiž našli obec opustenú a podľa tradície vo vtedajších močarínach bez pitnej vody sa im zle vžívalo do nového prostredia, že sa mnohí aj povracali. Na konci r. 1746 už bolo v Keresture 78 rodín. V r. 1751 bola založená miestna gr. kat. fara a súčasne si Keresturčania vymohli kontrakt o osídľovaní. R. 1792 sa kolonizácia Kerestura skončila a začala sa nová — z Kerestura do okolia.¹² Medzi prvými osadami, osídľovanými Keresturčanmi bol Šid, ktorý sa stal v tretej štvrtine 18. stol. sídlom gr. kat. biskupa (ináč je to gr. kat. dieceza križevacká). Keresturská kronika uvádza, že r. 1802 osadilo sa v Šide do 50 rodín.¹³

Súčasne s Keresturčanmi začali osídľovať Šid aj emigranti z Kucury, ktorú boli osídlili r. 1765. V Kucure si zriadili gr. kat. faru r. 1780. V nasledujúcich rokoch spolu s Kerestur-

⁷ Historické pozadie vzniku a zachovania toho mena pre gr. kat. (prostredníctvom »valašského práva«) je zachytené v c. d. Halagovom str. 66—73.

⁸ Dr. V. Žganec, Pjesme jugoslavenskih Rusina, Zagreb 1946, str. 3 a Dr. M. Vinaj, Kratky prehled historii Rusinoh u Bačkej i Srime. R. N. Kal. na r. 1947 (R. Kerestur 1946), str. 34.

⁹ Dr. Vinaj c. d. str. 34.

¹⁰ Srv. J. Štolc v Kult. živote II. roč. 22—4 č. 4. str.: Slovenské nárečia v Juhoslávii (bod 3. odseku III.).

¹¹ M. Vinaj ib. str. 35.

¹² Ib. str. 36 a 38.

¹³ M. Kovač, Zos historii i nacionalnoho života Rusinoh u Srime i Slavonii. (R. N. Kal. na r. 1948, str. 22.)

čanmi osadzovali Kucurania »valaly« Petrovce, Verbas, Ďurďov, Bačince. Okrem týchto obcí boly vsl. obyvateľstvom z Kerestura abo priamo zpod Karpát (najmä Šariša) osadené ešte: Berkasov, Mikloševce, Piškorevce, Martince, Bingula, Lovas, Ilince, Delatovce, Erdevik, Rajevo Selo, Bikič Dol, S. Mitrovica, Andrijevce a iné.¹⁴

Po staršej podkarpatskej kolonizácii, ktorá mala a má rečový ráz východoslovenský, nasledovala kolonizácia rečove rusínska, a to po r. 1848, ale najmä po r. 1860. Jaký bol pomer medzi rusnakmi-Slovjakmi a rusnakmi-Rusínmi, dozvedáme sa z týchto riadkov:¹⁵ »Jedna časť tých Rusinoch pri seľňu¹⁶ stanovela še u Keresture, dze buli z neprijaznoscu prijaty i konečno z bubnom z valalu vyhnaty. Taky neprijateľsky stav gu tym chudobnym ľuďom, co idu za chlebom, nachodzime i medzi šidaňskyma Rusinami (!). Pravja jim neprijemnosci, javno jich omalovažujú,¹⁷ vyśmichujú, vydrižňuju še jich beśedy, blazni, neznajuci, že toty prišelci beśeduju čistejše rusky m jazykom jak voni, co beśeduju poslovačenu beśedu (!). I prezviska už tých Rusinoch, co poznejše prišli, hvaria, že še tu robi¹⁸ naisce o pravych Rusinoch (!)... Tym Rusinom Serbi buli vekši prijatele u tot čas, jak jich vlasny braca.«

Ale charakteristický je nielen rozdiel národne-rečový medzi rusnakmi-Slovjakmi a rusnakmi-Rusínmi, ale aj rozdiel sociálny, ktorý už sám o sebe vcelku môže byť ukazovateľom na národnosť presídlencov.¹⁹ Kým noví rusínski kolonisti »jak chudobny ľuďe z počatku ani nenaseľuju okremny dajaky valal. Dze še pojednaju služic, tam i byvaju«, zatiaľ východoslovenskí starší sídlenci »co naseleli do Srimu i Slavonii zos Bačkej... jak zemledilci²⁰ vecej voleli obrobiovac žem, jak isc na službu, dze še lem prihodovo ukazovala mohučnosť²¹ i žem obrobiovac«. ²²

No aj u Chorvátov a Srbov našli kolonisti viac nepriateľstva, než sa patrilo: bolo im nebezpečné čo aj len z chýž osamote výjsť. Pálenie, bitky — aj krvavé —, krádeže a vyhánania neboly riedke. Boly to ťažké časy pre kolonistov, keď kolík a vidly boly nepostrádateľným druhom. Trvaly dosť dlho.²³

¹⁴ M. Vinaj c. d. str. 38—41 a M. Kováč c. d. 21—2, 26.

¹⁵ M. Kováč c. d. 24.

¹⁶ Srbizmus. Správne vsl.: pri usídľovaňu, pri usadomovaňu, pri osadzovaňu.

¹⁷ Správne vsl.: sponevažuju, netrimiu za nič, zmalicherňuju (podceňujú).

¹⁸ Správne vsl.: že tu idze o..., že to budu naisce...

¹⁹ Srv. charakteristiku na str. 96 (posl. odsek) Halagovho c. d.

²⁰ Srbizmus. Vsl. správne: gazdove, šedlaci. Zemledilsky = žem obrabiajuci.

²¹ Správne vsl.: možlivosc. Podľa ukrajinčiny mohuči — vsl. mohuci (jako ukr. spivajuči — vsl. špivajuci).

²² Kováč c. d. 25.

²³ Ib.

Kolonizácia nebola skončená zánikom Uhorska. Známa vsľ. plodovitosť²⁴ umožnila, že v rámci vnútornej kolonizácie v Juho-slávii Keresturčania osídlili r. 1920 Labudňač, r. 1930 Gospo-dince a r. 1946 Gunaroš.²⁵

Podľa udaní križevackej gr. kat. diecezy z r. 1943 všetkých »rusnakov« v Juho-slávii je 41.716 duší.²⁶ Pravda, nie všetci sú vsľ. reči. Medzi nimi sú aj Rusíni, potom pojugoslavčení »rus-naci« oboch rečí. Dr. Vinaj, ktorý venuje pozornosť »rusna-kom« vsľ. reči (hoc ich nazýva »Rusínmi«), uvádza jich počet na vyše 21.000.²⁷

Na príklade našej juhoslovanskej vetvi okato vidno, čo zna-mená regionálne centrum. »Rusnaci«-Slovjaci, čo majú svoje kultúrne centrum v bačskom Keresture, ktorý aj kolonizačne je centrom slovenskej složky gr. kat. prisťahovalcov, sa za-chovali podnes. Ba dnes prežívajú v Titovej Juho-slávii, ktorá našla kladný pomer ku každej etnickej složke, doteraz nebývalú regeneráciu. Ale jich rusínski súverci sa rýchlo asimilovali: Sudba »Rusinoch, čo prišli zos Hornici (= Verchoviny) di-rektne, bula inšaka. Keď prišli chudobny, odruceny od svojich (= v Keresture),²⁸ museli še prituľovac gu tym, chtory jich sceli. Porozrucovany jak sluhove i nadničare po calej Fruškej Gory, oddzeleny od svojoho pňaka, voni dosc nahlo počali tracic svoj jazyk... Za nich²⁹ bula štedrok jich Hornica, a vona bula daleko...« Pre našich »šćesce bulo... že... mali (v Keresture a Kucure) dosc blizko svoju »Matku«, svoju... ocovšćinu«, s ktorou »mohli viazac svoju doliu³⁰ vše, keď jim še nevedlo dobre. — Tota duchovna viaza zrobela, že še našo ľudze neod-narodzeli... verim, že by neška bula z nami situacia podobna, jak zos mitrovickyma Rusinami«.³¹

Jako v tom čase všetci uhorskí poddaní, tak aj Bačvanci boli kultúrne nenároční. Väčšina nevedela ani čítať ani písať. Všetkou ich kultúrou bola cerkev (gr. kat. kostol). Ona to bola, čo jich chránila pred rečovým a národným zánikom. Z cirkvi vyšla iniciatíva na kultúrne vzťahovanie zaostalého ľudu. Pri sledovaní jeho zamerania nesmieme spustiť so zreteľa, že tú osvetu mali v rukách odchovanci užhorodského a ľvovského seminára. V čase, keď americkí »Východniari« vývodili svojou spolkovou a literárnou rojčivosťou — vtedy ešte tiež výlučne vo vsľ. znení — preskočila iskierka obroby aj k našej bačvanskej emigrácii. Slová vodcu amerických krajanov, Ambroseho: »Stupce na cestu vzdzelanosci... Otvorce oči vašo zo spanku

²⁴ J. Pichonský, Vsl. vyst'ahovalectvo. Svojina II. str. 75.

²⁵ M. Vinaj c. d. 38.

²⁶ V. Žganec c. d. str. 3.

²⁷ V pozn. 8 c. d. str. 41.

²⁸ Srv. text k pozn. 15—18.

²⁹ Srbizmus. Vsl. správne: pre nich, jim.

³⁰ Dolia = osud (srbizmus).

³¹ Kovač c. d. 28.

a cmy...³² našly v Keresture paralelu v založení obecnej školy r. 1888. Zánik Uhorska a vznik bratskej Juhoslávie začal novú éru aj v národnom a kultúrnom živote našich bratov. Hneď r. 1919 si osnovali kultúrnu ustanovizeň »Ruske Narodne Prosvitne Družtvo«.³³ R. 1932 si zakúpili kultúrny dom a o 4 roky nato i tlačiareň. V sbieraní pamiatok svojej reči a minulosti vynikali síce už aj za Uhorska, využívajúc porozumenia Žvovských a užhorodských národovcov, ale až v Juhoslávii sa dostali k predpokladom potrebným k jej štúdiu. Tunajší rodák, profesor Žvovskej vysokej školy Dr. Gabor Kostelnik, vydal r. 1923 v RNP Družtve 112-stránkovú Gramatiku bačvaňskoruskej bešedy, ktorá sa stala základňou odvtedajšej výučby pravopisu v jich školách a pravopisu jich literárnej produkcie. Úradný orgán RNPD »Rusky Noviny«, orientovaný dosť protikomunisticky ako celý vtedajší kurz v Juhoslávii, a iné publikácie, najmä kalendáre, vykonaly mnoho na poli osvety a národného uvedomenia našich Bačvancov. Boly jedinou hrádzou odnárrodnovania. Nemecká a maďarská okupácia zasiahla bolestne aj túto složku obyvateľstva načas pokorenej Juhoslávie: r. 1942 boli odvlečení mnohí jej národní pracovníci do lagrov, všetci práceschopní zase na práce do Nemecka a Maďarska, z ktorých len v Maďarsku r. 1942 zhynulo 52 osôb.³⁴

Ale práve toto utrpenie, ktoré našim bratom s ostatnými Juhoslovanmi vjedno bolo treba pretrpieť a účasťou v aktívnom odpore proti okupantom mstiť, bolo predzvesťou nebývalého rozkvetu. Úzkoprsé chápanie nacionalizmu bolo v Titovej Juhoslávii zneuznané a tak sa dostalo štátnej podpory aj pre kultúrnu činnosť našich bačvanských súkmeňovcov. Po oslobodení ujala sa národnej práce zčasti nová garnitúra osôb. Roku 1945 bolo založené v Keresture gymnázium s vyučovacím jazykom »bačvaňskoruským« t. j. východoslovenským. Podobne i nižšie školy všade tam, kde doteraz ešte neboly a kde si toho ľud žiadal. Toto gymnázium malo v škol. roku 1946/47 11 profesorov a v 7 triedach 261 žiakov.³⁵ »Od samoho počatku jej osnovaňa nelem Keresturci, ale i druhý Rusnaci odnosili šegu svojej gymnazii jak gu svojomu čadu,^{35*} od kotroho še veľo očekuje.«^{35**} Profesori a učitelia súčasne spolupracujú pri vše-

³² Úvodné slová časopisu »Slovak v Amerike« roč. I. č. 1, str. 1. z 21. XII. 1889.

³³ V znení vliv srbský (a ukraj.). Vsl. môže byť len »Ošvetovo družstvo«.

³⁴ Š. Čakan, Najnovši časy našoho života. RNKal. na r. 1947, str. 45.

³⁵ Podľa výročnej zprávy gymnázia za r. 1946—47.

^{35*} Srv. bačvanskú ľudovú pieseň (Žganec c. d. str. 12):

Šlidom, apočko, šlidom za svojim Žubym čadom!
Šlidom, mamočko, šlidom za svojim Žubym čadom!
Šlidom, rodzino, šlidom za svojim Žubym čadom!
Až popod verbinočku za svoju rodzinočku,
Žeby rodzina znala, dze svojo čado dala...

^{35**} Prof. J. Bakov v RNKal. na r. 1947, str. 11.

tkej ľudovo-osvetovej práci v rámci nového kultúrneho spolku »Ruska Matka«. Po vytvorení »Sväzu kultúrne-osvetových družstiev Vojvodiny« na jar t. r. prevzala funkciu »Matky« »Kultúrne-osvetová sekcia Rusínov« (podobne sa to stalo aj s Matkou slov.).³⁶ Vydávajú týždenník »Ruske slovo« a kalendár (v 3000 ex.) ako aj obrázkový mesačník pre mládež »Pionirska zahrádka« (v 2000 ex.)³⁷ i časové brošury³⁸ a preklady marxist. autorov.³⁹ Všetko je samozrejme redigované v zameraní a intenciách Komunistickej strany FNR Jugoslavijske a od ostatných juhoslovanských publikácií sa mimo reči líši azda len ešte väčšou láskou a pozornosťou k veciam charakteru národného. Prvý raz si v novej Juhoslávii mohli zvoliť aj svojho poslanca.

V dňoch 6—8. septembra 1947 prostredníctvom miestnych odborov »Matky« zapojily sa všetky ich valaly do osláv dvestoročnice príchodu zpod Karpát. Profesori sa zapojili jednak historickými a lingvistickými štúdiami a prednáškami o problematike vsl. vystaľovalcov v Bačke, jednak témami písomných prác vo vyšších triedach gymnázia a nacvičovaním mládeže.⁴⁰ Masy národa, zúčastnené na oslavách,⁴¹ poukazujú, že naša emigrácia je tu ešte spojená silnou páskou súdržnosti a vedomia spolupatričnosti. Ruch v speváckych chóroch, na oslave vystupujúcich, z ktorých keresturský získal si na festivále Vojvodiny prvé miesto v Bačke a tretie vo Vojvodine, ruch vo fyzkultúrnych organizáciách detí, dievčat a mládencov, výstava obrazov a plastík miestneho rodáka E. Kočiša, národopisné výstavy jednotlivých valalov, výstava plodinných sort, vypestovaných jich najpokročilejšími poľnohospodármi, to všetko prezrádza nielen mravenčiu usilovnosť a organizačnú schopnosť našej emigrácie, ale predovšetkým sebadôveru a sebavedomie všetkých, čo 200 rokov žijú »jak harstočka v cudzim«.

A predsa človek pri tom nemôže necítiť závan tragédie, keď prezerá jich literárne plody. Reč lahodná, milá, našská akoby odtiaľ zblízka Košíc abo Trebišova. Láska k tejto reči tak živelná, snaha obetovať všetko na jej uchovanie taká, že o nej platí, že je schopná hory prenášať... Ale kryje sa pod meno cudzie a v dôsledku toho aj pozornosť priťahuje nie k Bodrogu, Košiciam, Slanským a tatranským horám, ale k Mukačevu, k Huculom, k Ukrajine... Ako národný vzor neuvádza hrdého a pokročilého sedliaka od Michaloviec, Prešova a Levoče, ale rusínskych pastierov v ich ťažkopádnych nenašských krojoch — tedy tých, s ktorými, podľa vlastných slov nadšených spolu-

³⁶ Ruske slovo IV. roč. 23 č. zo 4. IV. 1948.

³⁷ Ruske slovo IV. č. 1—2. z 2. I. 1948, str. 2.

³⁸ Napr. Ustav(a) Narodnej Republiky Serbii (R. Kerestur 1947).

³⁹ Napr. preklad E. Plaňčaka: M. Gorkij, Jak som še učel (R. Kerestur 1946).

⁴⁰ Podľa výročných zpráv gymnázia za roky 1946—47 a 1947—48.

⁴¹ Podľa obrázkov v kalendári na r. 1948, najmä na str. 5.

tvorcov tej literatúry, chceli Bačvanci mať pred 100 rokmi menej spoločného než Srbi a Chorváti.

Aby sme to pochopili, musíme ísť do minulosti, kedy vsi. človek mal ešte len regionálne, kmeňovské povedomie, ktoré mu vtedy nahradzovalo aj národné.⁴² S takým prišiel do Bačky a preto nemôžeme ani žiadať, by sa bol cítil bližší so záp. Slovákom, s ktorým tu prvý raz prišiel do styku, než záp. Slovák, prišlý k nám až v tomto desaťročí.⁴³ »Ruskou« cirkvou bol spojený s etnickými Rusínmi, ktorých ho v Užhorode a Lvove odchovaná inteligencia učila zbožňovať. Keďže tých Rusínov zblízka nepoznal a okolie, v ktorom žil, bolo »neruskej viry«, vžil sa do toho, že Rus je ten, kto tak »bešeduje« jako on. V dôsledku toho rozšíril sa konfesijný význam slova »rusky« aj na národ — reč. Pochod bol tým prirodzenejší, že len pod tou zámienkou mohol si svojskou bešedou slúžiť v cudzine nehatene. Že naozaj ona neni jedno s ukrajinčinou, to dobre poznal ľud, keď sa dostal s Ukrajincom dovjedna a podľa toho aj reagoval. No dobre to vedel aj sám gramatikár bačvaňsko-»ruskej« bešedy.⁴⁴ Ďalší bačvanský lingvista, G. Nad', si je samorodnosti v Bačke užívanej reči vedomý tiež celkom jasne, keď tvrdí, že ona nie je nárečím ukrajinčiny, ale jazykom.⁴⁵ Prof. J. Bakov už iba odborne vyjadruje súhrn tamojších drobných úsilí a všeobecného povedomia, keď píše o nedostatočnosti doterajších náučných prác o »bačvaňsko-ruskym jazyku«, ktoré nepostačujú dnes pre stredné školy, že doterajšiu jazykovú prax treba podrobiť vedeckej kritike a všetko zastaralé a duchu jazyka cudzie treba odstrániť, lebo keď sa priznalo tomuto ľudu právo na politicky a kultúrne samostatný rozvoj, »vec treba i jeho jazyk, jak najkrasšu jeho osobinu, priznac za rovnopravny z druhyma ruskyma jazykami...«⁴⁶ V dôsledku týchto snáh usilujú sa odstraňovať ukrajinizmy a jugoslavizmy z literárnej praxe, keď nenachodia pre ne opodstatnenie v sku-

⁴² Vidz pozn. 3.

⁴³ J. V. Hroboň v Nár. Nov. (Turč. Sv. Martin 1942) z 12. XII.: Ja som k Zemplínu prilipnúť a privyknuť nemohol, ani k jeho *nenašským* mestečkám, ani k jeho odbojnému ľudu. To isté povedal aj ten ľud: Mali sme vás radi, ale privyknuť sme nemohli, viedli ste nás tak, ako to naša široká povaha neprijala. Ťažko mi je odcitovať (práve z národných dôvodov) doslovne všetky »tradičné« tvrdenia článku, že tunajší ľud je smiešaný zo štyroch národností, že má »orientálny ťah« (!) atď.

⁴⁴ Srv. str. 3 a 105 Gramatiky bačv.—ruskej bešedy.

⁴⁵ Specifičnosť našej bešedy: Adverbium verbale praeteriti u bačv.-rus. jazyku (R. N. Kal. na r. 1946), str. 68: Prof. S. M. Kuľbakin u svojej knižky *Ukrainskij jazyk* (Charkov 1919, str. 3) tak píše: »Rieč kriestianina Mosk. gub. nazývajúť mosk. naričijem, rieč obrazovanavo moskoviča — jazykom. No v etom smysle ukrajinskaja rieč može byť, očevidno, nazvana jazykom, tak kak ona izviestna nie toľko v narodnom upotrieblieniji, no i v litieraturnoj obrabotkie« — U tym smyslu, i pre isty príčiny, pre kotry prof. Kuľbakin vola ukrajinsku bešedu »jazykom«, i ja hutorim, že bešeda ruskoho naroda po Bačkej i Srime — jazyk.

⁴⁶ »Ďalší rozvoj nauky o našim jazyku« v RNK na r. 1947, str. 81—2.

točnej reči ľudu,⁴⁷ čo značí návratnú tendenciu k vlastnej vsľ. prapodstate a tým aj sblíženie s ostatnými nami tu pod Karpatmi. Z tejto tendencie máme rodácky úprimnú radosť. Uvedomujeme si, pravda, že chcieť zvrátiť stáročný vývoj násilne pokusmi o zavedenie štúrovčiny, znamenalo by odňať tej »harstočke v cudzim« životodárnu silu, ktorá bola podmienkou jej 200-ročnej existencie v cudzom morí. Viac si ceníme *sblíženie myslí, citov*, a ak je to možné, aj sblíženie národne-ideové, lebo *duch oživuje*... Litera zabíja, ako už aj premnohých nám zabila.

V takomto smysle žičíme tejto našej odtieknutej krvi samý zdar a úspechy v borbe za záchranu jej národne-rečovej a materiálnej existencie. Sme šťastní, že prvý raz od dvesto rokov môžeme tlmočiť jich pozdrav, nám všetkým tak drahý, ktorý už neadresovali cudzím, ale vlastným (časť):

Vychodosloveňskomu kulturnomu spolku »Svojina«
Košice.

Drahy braca!

... Z tej nahody Vas pytame, da i Vy nam pošlece i pošilace šicky Vašo vydaňa, kotrych mace naisce veľo vecej jak my. To zos šickým pochoplive, bo my tu dvacec tyšicovy narod,⁴⁸ ani nemame taky kadry, žeby sme mohli drukovac co vecej... My Vašo knižky rozpošleme po našich knižnicoch, po našich valaloch, i tak jich budze čitac šicok naš robotny narod.

My še nazdavame, že odteraz budzeme mac veľo blizši viazy medzi sobu i že budzeme tak vymeňovac. U čím še nazdavame, že od Vas dostaneme veľku pomoc, bo vaša kulturno-prosvitna robota stoji isce lepše jak u kadroch tak materialne.*

U tym pismu pozdraviame robotu vašoho kulturnoho družtva i prik toho pozdraviame šických bratoch i sestry... žičime veľo ščesca u kulturnej roboce, u kulturnym vydzvihovaňu Vašoho naroda na obče dobro šických Vas, s čím podpomahace Vy tam, jak i my tu, kulturne vydzvihovane naprednoho človečeňstva... Prez Sekciu pozdravia Vas šicok naš narod, kotry od ošlebodzeňa až dostal pravy možlivosci vydzvihovaňa svojej nacionalnej kultury, co Vam potverdzi šicok material, kotry zme Vam poslali, i kotry Vam u budúncosci budzeme pošilac.

R. Kerestur, 22. avgusta 1948 r.

Vargov Ďura, prof. gymn.

⁴⁷ Srv. štúdiu G. Naďa: »Ovisny« či »zavisny« v bačvaňskoruskym jazyku? RNK na r. 1947, str. 83—8; pojednanie tohože: Specifičnosť našej bešedy: adv. verb. praet. u bačv. rus. jazyku (RNK na r. 1946), str. 68—70. Pre uvedené úsilie tu aj charakteristické slová: Ale chto živo čuje našu bešedu, tot by toty furmy neupotrebel. Jomu by buli zošickým jasny... jak... vyrečeňa... dialektičny rusko-ukrajinsky,

⁴⁸ Vsl. narod = zsl. ľud, národ.

* Bohužiaľ, my doma u slovenských ústredných fôr sa nemôžeme pochváliť ani približne rovnocenným pochopením (pozn. korr.).